

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD:

Jobs. Hertz:

Restaureringen af Trøjborg ruin

H. V. Gregersen:

Fra Trøjborgs sidste dage

Trøjborgs Beskaffenhed

Glimt fra svundne tider

Sønderjysk månedsskrifts ekspedition:
Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev
Overlærer Chr. Stenz' adresse er: Tøndervej 173, Åbenrå

NUMMER 7 · 1. JULI 1961 · 37. ÅRGANG

HADERSLEV AMTSKREDS

Egnsudflugt

Søndag den 13. august

PROGRAM

Rutebil fra Haderslev (Gravene) kl. 13.

Tilslutning af privatbiler ved Trøjborg kl. 14.

Kaffe i Møgeltønder.

Derfra videre til Tønder, hvor Kristkirken beses.

Leder: Museumsinspektør H. Neumann.

Deltagerafgift: 3,- kr. pr. voksen deltager.

Nærmere meddelelse tilgår medlemmerne pr. brevkort.

Amtsudvalget.

Restaureringen af Trøjborg ruin

Af Jobs. Hertz

Halvanden mils vej nord for Tønder ligger Trøjborg, i Sønderjylland lige kendt som landsdelens største ruin og som en i høj grad levende mønsterstorgård, engang et renaissanceslot og dets avlsgård, stadig liggende indenfor samme ramme af ydre voldgrave, som omspænder næsten 20 tønder land.

Labyrintisk virker det storslåede anlæg på den besøgende, men et blik på en plan klarer begreberne: slottet udskiller sig klart med sine to runde grave, som alene ved deres form indgiver mistanke om, at denne del af anlægget er af større ælde end det øvrige – renaissancegrave er sjældent runde i plan. – De sidste års udgravninger af middelalderligt murværk indenfor renaissanceruinen såvel som middelalderlige løsfund i den inderste gravs nordlige del bekræfter, at middelalderens Trøjborg i hvert fald engang har haft sit faste stade her. De sparsomme, endnu ikke fuldt undersøgte middelalderlige murrester, som synes at være fra flere perioder, tyder på tilstedeværelsen af et firkantet tårn, en barfred med 3 m tykke mure, men kun ca. 5×5 m indvendig, opført på oprindelig tørvebund, et regulært forsvarstårn, som har vogtet sine ejermænds interesser her i den dengang sikkert skovklædte, af talrige vandløb gennemskårne, barske vesteregn. Om rester af en ringmur indgår som fundamenter for de yngre mure, kan kun nærmere undersøgelse afgøre. Trøjborg nævnes første gang 1347 som hertug Valdemars besiddelse. Andre ejere er Claus Limbek, dronning Margrethe og Ribe bispestol.

Antagelig er den oprindelige grav – måske grave og evt. volde – blevet udvidet, da man kort før 1600 valgte at nedrive den da trange og umoderne borg, for at opføre et hus i den ny tids ånd, men det er det interessante ved Trøjborgs voldsted, at man benyttede samme byggegrund som tidligere og ikke – som oftest – forlod det gamle volsted. Den store avlsgård indgravedes med snorlige grave, mod nord udførtes en forbindelsesgrav til slottets yderste grave, mens Sejersbækken og engdragene har spærret for adgang fra syd. Som en følge af den almindelige grundvandssænkning ved dræning, står der i størsteparten af gravene nu kun vand i forårsmånederne, men systemet er intakt, bortset fra kortere, opfyldte strækninger syd og vest for avlsgården. Hvis adgangen til Trøjborg, som rimeligt er,

har været fra øst over det høje land, så har den næsten en halv kilometer lange tur gennem avlsgården og over fire vandfyldte grave, før man stod ved slottets port, nok kunnet stemme den besøgende til eftertanke over slotsherrens position.

På et eleveret kort over Tønder og omegn, udført af Braunius i 1587, er der gjort omhyggeligt rede for Trøjborg og dets udenværker. På volden mellem slottets to grave – hvis forløb er noget fortegnet – er vist palisader. Avlsgården, som er vist på Braunius' stik, har sikkert været sat af bindingsværk, de smukke længer, som nu i deres sted omslutter den imponerende gårdsplads, som må høre til landets største, stammer hovedsagelig fra begyndelsen af 1700-tallet. Gårdejer Hans Hinrichsen og frue værner om alle minder fra Trøjborg, og på væggen i gårdens vinterstue hænger de fleste af de kendte afbildninger af Trøjborg fra forskellige tider. – Foruden Braunius' stik, hvor Trøjborg kun er en detalje, finder man her bl. a. en aquarel fra 1820, som viser os selve slottet set fra syd. Et omhyggeligt tegnet oljemaleri fra 1843 på Tønder museum giver slottet set fra nord-vest. Bortset fra let kendelige senere tilføjelser – den oprindelige bro er erstattet af en romantisk balusterbro og huset har fået påmalet hjørnekvadre og vandrette bånd – giver disse to billeder et udmærket indtryk af slottet i dets velmagtstid. Op af vandet på sin kvadersokkel rejser sig et kompleks af fire lige høje fløje, hvoraf den nordre og søndre bærer høje, svungne gavle; over de i fast takt anbragte vinduer er små frontoner.

Den interessanteste detalje, portalen i nordfacaden, sees på Tønder-maleriet. Af denne, alle renaissancehuses største pryde, findes gode fragmenter endnu inden for ruinens område. Den store sandstenstavle fortæller selv indledningen til renaissanceslottets historie:

*Troyburgh heis ich von alters her
lis ferner wilstu wissen mehr.
Als Friederich der Ander schon
in Dennemarken trug die Kron
und wieder Sweden kriegt acht Ihar
hat Daniel Rantzow Feldobrstr dar
vom reich mich vordient und erworben
für ihm und seiner Leibes erben.
Weil er vor Warburg ward erschossen
und kein Leibserben hinderglassen
hat nun Peter Rantzow sein bruder
mich für sein Erbgut Wamdorf wider
nach Bgehr des Königs gtauscht und gbaut
wie ich allhie itz werd beschaut.
Der Kron und seinem Gschlecht zum Ehrn.*

Trøjborg slotsruin.

*Mein Glücke steht zu Gott dem Hern.
Nach Christi gburt merck ebn es war
Tausend funfhundert achtzig ihar.*

Den store feltherre Daniel Rantzau havde altså af kongen modtaget Trøjborg som arveligt len.

Efter Rantzaus død foran Varberg er godset ved mageskifte erhvervet af Daniels broder Peter, som lod slottet opføre. Og han har ikke villet stå tilbage for sine frænder, som på den Rantzauske slægts 50 besiddelser i kongeriget og hertugdømmerne i disse år udviste en enorm byggeiver. Peter Rantzaus Trøjborg, der ene af alle tidens anlæg her i landet fra begyndelsen blev planlagt med fire lige høje fløje, var måske det mest fuldkomne renaissancehus på dansk grund, hvor den egentlige, den italienske renaissance-arkitekturs ufravigelige krav til symmetri og regelmæssighed, sjældent blev imødekommet fuldtud. Hvilken fremragende arkitekt kan Peter

Rantzau have benyttet til dette betydelige bygningsværk? Her svigter historiske kilder. Men gennem kunsthistorikeren, museumsinspektør dr. phil. Otto Norns studier over dansk renaissancearkitektur samler interessen sig om Chr. III's, Fr. II's, dronning Dorotheas og hertug Hans den Ældres betroede bygmester, Hercules Oberberg, som sandsynligvis blot ti år før, i 1570, har stået for opførelsen af hertug Hans' fine, lille jagtslot Grøngård kun 20 km sydøstligere. Det er at håbe, at fortsatte udgravnings- og opmålingsarbejder på Trøjborg ruin kan kaste yderligere lys over dette vigtige afsnit af dansk arkitekturhistorie.

Gennem hyppige ejerskifter kom Trøjborg snart ud af den Rantzauske slægts eje, og i de følgende to århundreder førte det afsidesliggende slot en omtumlet tilværelse som genstand for ejendoms handler mellem adels-slægter. En enkelt gang var det indblandet i krigeriske begivenheder, da det udstod en belejring under Torstenssonskrigen. Men Trøjborg skulle fældes med andre våben. Hverken omstyrtet for fjendehånd eller på romantisk vis »sunket i grus« gennem tiderne faldt de svære røde mure for hamre og brækstænger, da dets nedbrydning i 1854, altså for blot hundrede år siden, var besluttet af den daværende ejer, Knud Lausten Knudsen.

Ifølge den lokale tradition var Knudsens motiv til at nedbryde det sikkert nok forfaldne, men fuldt intakte slot – efter at et tilbud til staten om at overtage det var blevet afslået – frygt for, at hans efterkommere skulle få »herremandsnykker«.

Bygningsmaterialer fra Peter Rantzaus slot blev spredt viden om. Af munkesten fra Trøjborg opførte den Knudsenske slægt selv gårdene Nørmark og Visby Hedegård. Busketterne ved indkørselen til Trøjborg avlsgård er kantet med fundamentets kvader, og endnu i det sidste halve år er ved et rent slumpetræf mere end 70 store sandstensfragmenter af slottets gavle og portal fremdraget under svinestaldens gulv!

Utvivlsomt skulle ikke sten på sten have været ladet tilbage og kun et tilfælde – efter overleveringen brød en af broerne sammen under et læs sten – sparede de sidste rester for eftertiden som en ruin, en af landets mægtigste. Plantevæksten rykkede ind over murbrokkerne med forbavsende hast, næret af den kalkrige bund skød store træer i vejret. Stedet blev en idyl, og med dette århundredes voksende forståelse for historiske minder, blev stedet efterhånden en attraktion.

Men plantevæksten tog overhånd, sprængte murene og dækkede resten. Også vand og frost havde frit spillerum. Fra forskellig side i grænselandet blev der rejst krav om en istandsættelse. Ved godsets midlertidige overgang til statsdomæne i 1927 var ruinen med nærmeste omgivelser overgået til amtet, idet dog Nationalmuseet havde vedligeholdelsespligt for selve bygningsresterne.

En mindre istandsættelse blev foretaget i 1930'erne. Endelig i 1957 var

der ved sparsomme ekstrabevillinger til museets hårdt trængte restaureringsbudget skabt nogenlunde grundlag for at begynde en større istandsættelse. Samme år foretoges under ledelse af nu afdøde arkitekt Charles Christensen de nødvendige forarbejder, bl. a. en kraftig rydning af træer.

Hvad forstår man i grunden ved restaurering af en ruin? Der sidder sikkert så meget Ingemannsk historieopfattelse i de fleste af os, at vi synes en »rigtig« ruin skal have dramatiske forvitrede piller og knækkede søjler, mildt svøbt i caprifolier. I denne tilstand kan ruinen have en stor skønhedsværdi af en anden art end det oprindelige bygningsværks, og den kan i høj grad tale til fantasien. Men det er en idyl, som ikke tåler indgreb, som må død i skønhed. Skal ruinen bevares som historisk minde til glæde for almenheden og tilgængelig for senere forskning, må der indgreb til, og vi er så inde på de vanskelige konserveringsproblemer, som i vort klima med vinterens mange frysepunktpassager er større end andre steder. Og konserveringen må foretages, uden at ruinen forfalskes eller forringes i arkæologisk henseende. At tilgodese både det æstetiske, de bevaringsmæssige og de arkæologiske krav fuldtud, er på forhånd umuligt; det må være restaureringens mål at finde det rette kompromis.

Under den restaurering, som har fundet sted på Trøjborg ruin i sommermånederne 1959 og 1960, er man gået således til værks, at man efter rydning og bortkørsel af fyld har udbedret stykke efter stykke ved nedtagning – efter opmåling og fotografering – af de løsnede partier og genopmuring, ved blank mur med overholdelse af forbandet, »mønsteret«, i det nedtagne murværk; hvor det drejer sig om opragende partier af de svære mures indre, har man kunnet arbejde mere skulpturelt med murmasserne, idet man heri har et middel til opnåelse af nye æstetiske værdier.

Denne metode, som kræver særlig interesse og fornemmelse af den murer, som svinger skeen, står i modsætning til tidligere tiders regelmæssige aftråkning af de reparerede partier. Af væsentlig betydning for udseendet, er det, at der har været så store mængder originalt materiale til rådighed, at det har været muligt udelukkende at anvende omhyggeligt udvalgte gamle sten. Materialerne bør være de bedste; det gælder også kalken. Den gamle kalk, der er brændt af muslingeskaller, er af en enestående styrke og sejhed; desværre står denne type kalk os ikke til rådighed i dag som handelsvare, det materiale, der i egenskaber og farve kommer den nærmest, er »hydraulisk kalk«. Cement er bandlyst i forbindelse med gamle sten. Til afvanding af de massiveste murpartier indmures drænrør. Et særlig vigtigt og vanskeligt problem er afdækning af de vandrette murflader mod nedsivende vand. Her kendte man tidligere kun afdækning med tjærepap og græstørv eller beton. Pudslag på 5 cm cementmørtel på murkronerne giver mange af vore ruiner en noget hård fremtoning, som hæmmer fantasien i at komme i sving. Problemet er endnu ikke løst under Trøjborgs

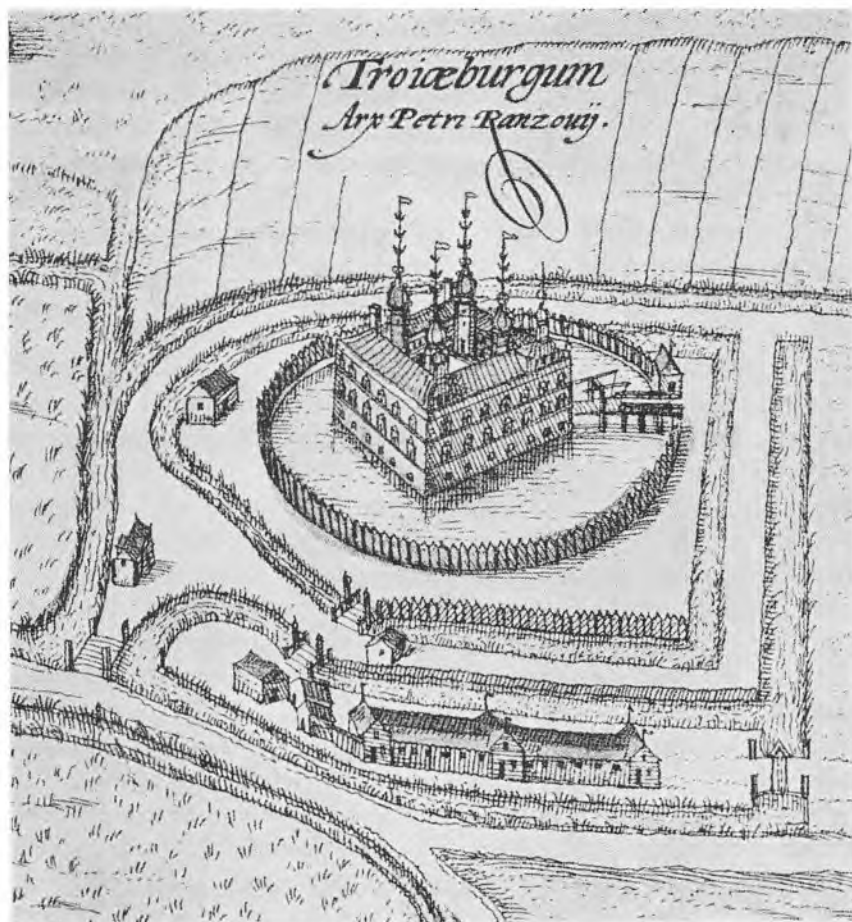
restauration, men der foretages eksperimenter med forskellige materialer, bl. a. et så ultramoderne som efterkrigstidens »mølpose«, et plasticmateriale som påsprøjtet i tynde lag efter nogen tids pavirkning af vind og støv er praktisk taget usynligt. Desværre er dette materiale, som synes lovende, overordentlig kostbart. Et krav til afdækningerne – i hvert fald af de lavere murpartier – er, at de skal kunne tåle ubetænksomme besøgendes færdsel, næst efter klima og plantevækst, ruinernes værste »fjende«, som næppe de skrappeste forbudstavler på de anlæg, som er stillet »under publikums beskyttelse« gør indtryk på.

Til sidst skal et mildt grønt tæppe af uskadelige planter have lov at brede sig imellem murene, så at resultatet giver indtryk af en mild grad af forfald, som vil kunne reguleres ved mindre vedligeholdelsesarbejder.

Men det er på tide, at vi aflægger et besøg på åstedet. Skjult under en dyne af mægtige træer, i sig selv en seværdighed på den træfattige egn, ligger Trøjborg yderst på et bakkedrag ved hvis fod Sejersbækken slynger sig, før den styrer sit løb gennem det flade land mod Højer. Den oprindelige overgang over den ydre af slottets to grave ligger nu på privat grund bagved de otte mægtige, hvidkalkede murede tromler, som omkring 1800 erstattede en portbygning. Det uberegnelige folkevid har døbt dem »de syv jomfruer«. Vi går over den nyere gangbro og står på den velbevarede ringvold. Ret for os på den anden side af den indre grav har vi den næsten helt bevarede 11 meter høje, 31 meter lange sydmur med sine tomme vindueshuller, en pragtfuld dramatisk kulisse. Heldigvis tvinges den besøgende, som fordum angriberen, den halve ringvold rundt og får derved indtryk af denne ikke ringeste del af anlægget, 100 m fra krone til krone på det videste og 4 m på det højeste over den nuværende vandstand. Dengang, den var et effektivt forværk har den naturligvis været fri for træer.

Den ca. 32×32 m store ruin synes at ligge på en banke, men gravninger ved foden af murene har afsløret »banken« som en kæmpemæssig affaldsbunke bestående af murbrokker fra nedbrydningen, potteskår og affald, bl. a. i tusindvis af østersskaller, åbenbart en yndet kost på en tid, da østers kunne trives i vadehavet.

Den lave dæmning, der fra nord giver adgang til ruinen, ligger væsentligt lavere end den bro, der har forbundet voldens krone med portens gulf; det er vigtigt at være klar over, at man nu kommer ind i slottets kælder, mens »banken« midt i ruinen er den kun 13×13 m store gårdsplads, en enkelt kvadratmeter af den toppede brolægning er bevaret. Stående heroppe får man et udmærket overblik: Mod syd rejser sig den store mur med bomhuller efter 2 etagers bjælkelag over kælderen. Det er tydeligt, at hver af de to etager i denne fløj har indeholdt en stor sal foruden et mindre rum. I hjørnerne af gårdspladsen står ansatsen til de fire tårne, udvendig polygonale, indvendig runde; det sydøstre er betydelig større end de an-

Peter Rantzaus Trøjborg. Udsnit af gengivelsen af Tønder i Braun & Hogenbergs »Städte buch« fra 1588.

dre. Tårnet i nordøst har gulv i gårdspladsens niveau, de andre synes at have rummet trapper, som har gået fra kælderens; i nordvest-tårnet er en del af trappens murværk bevaret, samme tårn viser ansats til en portal.

Kælderplanen er for så vidt klar, med tydelige rester af skillerum. Rummenes benyttelse kendes ikke, rimeligvis har det i hovedsagen været en økonomietage. Forskellige fortykkelser i murværket kan tydes som skorstenfundamenter; i det nordvestlige hjørnerum ses spor af en lav hvælving, måske trappen af en ovn; i vestfløjens søndre rum er et muret udløb ført ud igennem granitsoklen, her skal endnu i mands minde have siddet en granitkumme. I samme rum udmunder en mindst 4 m dyb 1×1 m kvadratisk muret skakt til ophejsning af vand, siderne bærer tydeligt mærker af spandene. Skakten synes at have gået til loft, således at vand har

været »indlagt« på 1. salen, en åbning med en lem for har fra sydfløjen givet adgang til skakten. En lignende, endnu ikke tømt skakt findes i det kælderrum, som har ligget direkte under porten. I nordsidens sokkel findes et par slidser i kvadrene, muligvis spor for kæder til styring af vindebroens klap. I vestfløjens kælderrum er der rester af murstengulv, gulvene er iøvrigt brolagte.

Stenpikningen er bedst bevaret i sydfløjens kælderrum, som har været overhvalvet med tøndehvælv i hele længden, og hvoraf det midterste er forsynet med en niche, som fører ned i fundamentet, sikkert en »hemmelighed«, et latrin. I nichens sider ses slidser til brædtet. Skakte fra tre andre hemmeligheder fra de øvrige etager ses udsparet i ydermurene, de udmunder i voldgraven, en af dem i umiddelbar nærhed af den vestre vandskakt, hvortil vand uundgåeligt må være trængt ind fra voldgraven. Sådan noget tog man ikke så tungt på.

Hvor gerne vi end ville tilfredsstille det almindelige krav om at udnævne et rum til fangehul, ser vi os ikke i stand til det – skønt der i rummet med afløbskummen faktisk er fundet en fodlænke! I det hele taget er der ikke noget dystert ved Peter Rantzaus slot, der er et hus bygget til en ny tids bekvemmere boligvaner, vinduesåbningerne er forbausende store, forsvaret har været baseret på udenværkerne, selv kældervinduerne er for store til at kunne kaldes skydehuller.

Adskillig jammer har dog nok lydt ved opførelsen, som godsets bønder sikkert i vid udstrækning har lagt krop til ved tungt pligtarbejde. Trøjborgs Rantzaer hørte vist ikke til de blide herrer. Den udøvende arbejdskraft kan også forklare det meget grove stenhuggerarbejde – helt forskellig fra tidligere tiders forfinede stenteknik – og murerarbejdets tilfældige præg. Hvilket umådeligt slid ligger der ikke bag de vældige jordværker, opstillingen af de i gennemsnit 1 tons tunge sokkelkvadre, som må være tilkørt langvejs fra gennem den stenfattige egn – sikkert på slæde ved vintertid – transport af de enorme mængder af mursten på et tidspunkt, hvor en teglovnbrænding var på et par tusind sten og en bondevogn kunne transportere 40 ad gangen, opmuringen o. s. v. En lille fornemmelse fik man i sommer, da arbejdsvante folk med moderne løftegrej omstillede de øverste to af nordfacadens kvadersokkels mindst fem skifter. Det var sandelig krævende nok.

Det middelalderlige murværk kommer for dagens lys i gårdspladsens niveau, der er vestmuren af den formodede barfred. Æren for påvisningen af dette tilkommer den kyndige arkæolog, nu afdøde arkitekt Charles Christensen. Et interessant tagdækningsmateriale fra det ældre Trøjborg, en rød sandstensskifer, er i stor udtrækning brugt til opkiling i det ydre murværk. Mange andre interessante endnu ikke fuldt undersøgte bygningsmaterialer fra forskellige epoker, findes rundt om på området, bl. a. en

sandsten fra vinduesposte og gavludsmykningen og de nævnte betydelige fragmenter fra portalen, til dels med farve. Den citerede lange indskrift er flankeret af Peter Rantzaus og Catarina von Dahms våbenskjolde – Peter Rantzau arvede ikke alene Daniel Rantzaus gods, men også dennes fæstemø. Som modvægt mod den lidt selvgode, tyske indskrift er under denne på latin anført: *De samler godt og bygger borge, som om du ikke skulle dø, imorgen dør du, og du ved ikke, hvem der skal have det, der er dit!* Og under den øverste fronton med et par tænksomme damer med timeglas og kranium et: *Omnia Vanitas – alt er forfængelighed*, et smukt valgsprog for en ruin.

Så overskuelig som ruinen fremtræder nu, er den som nævnt et resultat af to somres restaureringsarbejde, hvor dygtige lokale håndværkere har befolket den usædvanlige arbejdsplads, i så lang tid ad gangen, som årligt forfaldende bevillinger har tilladt. Det kan i denne forbindelse røbes, at den faste årlige bevilling til samtlige landets ruiner – og visse andre mindesmærker – er på – 5000 kr.!

Takket være de nævnte ekstrabevillinger har man dog i løbet af disse to år kunnet disponere over ca. 20.000 kr. til arbejdskraft og materialer, i forhold til opgavens størrelse stadig et beskedent beløb, som heller ikke ville have rakt langt, hvis ikke velvillig assistance var ydet fra mange sider, først og fremmest fra »naboen« gårdejer Hans Hinrichsen, som har hjulpet restaureringsholdet over mange vanskeligheder både med gode råd i kraft af sit intime kendskab til forholdene på stedet, men også med arbejdskraft og materiel. Falcks Redningskorps, repræsenteret ved sin station i Tønder, har stillet sig vederlagsfrit til rådighed med personel og grej ved vanskelige opgaver som ophejsning af tunge emner og tømning af voldgravene for vand.

Det for helheden så betydningsfulde arbejde med oprensningen af den inderste voldgrav, foretages fra først til sidst af drenge i alderen 14–20 år fra drengehjemmet Grøngrøft. Under ledelse af forstander og lærere kommer de daglig den lange vej fra Graasten for med skovle og trillebøre at transportere det tunge, op til 1,20 m dybe dyndlag væk fra gravens bund. 600 m² fyld er – med forsigtighed – fjernet fra ruinens indre, og henved halvdelen af det lave murværk er restaureret. Halvdelen af nordfacadens stærkt ødelagte kvadersokkel er omstillet. Disse arbejder skal fuldføres i de kommende sæsoner, men meget andet står på programmet. Portalfragmenterne skal restaureres, og der må tages forholdsregler til opbevaring på stedet af disse og andre vigtige detaljer, måske i form af et lille overdækket lapitarium. – Affaldsdyngen ved ruinens fod skal indskrænkes, så at slottets karakter af vandborg kommer frem. Adgangen over den ydre grav ønskes flyttet hen på dens gamle plads inden for »jomfruerne« og i forbindelse hermed en vis sanering af hele voldområdet,

hvor enkelt udførte rastepladser godt kan tolereres til de besøgendes bekvemmelighed. Øverst på ønskesedlen står endelig som kronen på værket en bro til erstatning af dæmningen over den indre grav. Først når man fra voldens krone ad en sådan bro – udført som en ganske enkel gangbro – i den rette højde kan nærme sig i den af vand påny helt omflydte ruin, vil man få det helt rigtige indtryk af anlæggets oprindelige karakter og format. Hvis der ved forståelse hos de bevilgende myndigheder kan skaffes grundlag for gennemførelse af de skitserede planer, vil Trøjborg med sin rige natur og som et storartet historiske anskuelsesmateriale med rette indtage sin plads i rækken af vore større historiske minder. Den hastigt voksende strøm af interesserede besøgende, som allerede må tælles i tusinder årligt, er bevis for, at pengene er givet godt ud.

Et besøg på Trøjborg ruin bør afsluttes på Tønder Museum. Foruden det førnævnte vigtige maleri opbevares her 5 våbenskjoldbærende sandstensløver fra husets facadeudsmykning, smukke kaminfragmenter og et tårnurværk, måske landets ældste, med sandstensskive. På Tønder Museum vil ved restaureringens afslutning den allerede nu meget store samling løsfund fra Trøjborg blive deponeret og udstillet. Fra graven kommer middelalderfundene: armbrøstpile, økser, knive og træredskaber. En mærkelig stor samling snabelsko fra 1300–1400'årene i fint, tyndt skind, har overlevet de 5–600 års ophold i dyndet, nogle endda med snørelidser og snabelens halmudstopning i behold. Af de tusinder af potteskår, som for tiden bearbejdes af Nationalmuseets konservatorer, vil fremstå en samling af brugsgenstande, som spænder fra middelalderkeramik over mangeartede renaissancetudpotter til repræsentanter for de tidligste Wedgewood servicer. I sig selv et værdifuldt supplement til Tønder Museums rige kulturhistoriske samlinger vil fundene fra Trøjborg her placere historiens om Rantzauernes slot i en større sammenhæng.

Fra Trøjborgs sidste dage

Af H. V. Gregersen

Med storbonden *Knud Lausten Knudsens* overtagelse af Trøjborg i 1851 indledtes sidste afsnit af det gamle renæssanceslots historie. Tidens tand havde da sat sit kendelige præg på det; det så meget mere, som det ikke havde været beboet i adskillige tiår. Ikke mindst havde slottets vestvendte mure og gavle lidt betydelig skade, men også de fire tårne viste tydelige tegn på forfald.

Det kan derfor ikke have været ønsket om at spille herremand, der har bevæget Knudsen til at byde på Trøjborg, men slottets betydelige jordtilliggende har nok kunnet virke dragende på et bondesind. Fra første færd agtede Knudsen derfor ikke at foretage sig noget med hensyn til selve slotsbygningerne. Hovedbygningen var – som han skriver – »upassende til hans brug« – en vending, der måske nok kan forbindes med hans senere så ofte omtalte udsagn, at han frygtede for, at han og hans børn skulle få »herremandsnykker«, dersom de bosatte sig på slottet. Men spørgsmålet om Trøjborg slots fremtid har naturligvis også i høj grad været af økonomisk art. Det måtte anses for en uoverkommelig opgave for en privat mand at foretage en gennemgribende istandsættelse af de forfaldne bygninger.

Den 26. oktober 1851 indsendte Knudsen da nedenstående forslag til Indenrigsministeriet i København. Da sagen ikke har været kendt tidligere, aftrykkes denne og de herhenhørende skrivelser in extenso.

Til Indenrigsministeriet.

Gaarden Trøjborg i Loe Herred, Ribe Amt, 4 $\frac{1}{2}$ Miil fra Ribe og 1 $\frac{1}{2}$ Miil fra Tønder Kjøbstad, er i denne Sommer overgaaet i min Besiddelse.

Hovedbygningen ved denne Gaard er meget anseelig, opført med Taarne i Hjørnerne, forsynet med Smaaspiir i den ældre Bygningsstil, samt tækket med Kobber.

Da denne Hovedbygning er upassende for mit Brug, den desuden ihast trænger til en Hovedreparation, saa tilbyder jeg herved Staten den til Eiendom, uden derfor at ønske nogensomhelst Godtgjørelse.

Gaarden har, som bekjendt af Historien, tidligere været i Familien Rantzaus Eie og beboet af den berømte Feltherre Daniel Rantzau, hvorom en i Steen indhugget Indskrift over Porten paa Bygningen bærer Vidne.

Jeg tillader mig at foreslaae, dersom mit Tilbud skjænkes nogen Opmærksomhed, at lade Bygningsinspecteuren i Slesvig besigtige denne Bygning, optage en Skitse af den og af det ubetydelige Terrainomgivende, som jeg vil lade følge med Bygningen, for at Beslutning kan tages, om Staten vil overtage Bygningen til fremtidig Vedligeholdelse enten blot for at conservere den eller til et eller andet offentlig Brug.

Skulle Regjeringen ikke finde sig foranlediget til at modtage denne gamle Hovedgaardsbygning, er der ikke levnet mig andet Valg end at nedbryde den, for at den ikke skal henstaae som en faretruende og Egnen vansirende Ruin.

Underretning om Sagens Udfald imødesees.

Forballum i Medolden Sogn, Ribe Amt, d. 26. Octbr. 1851.

Underdanigst

Knud L. Knudsen
Landvæsenscommissair.

Nu lå Trøjborg ikke på slesvigsk grund, og det blev derfor ikke bygningsinspektøren for Slesvig, som fik besked om at foretage en besigtigelse af Trøjborgs tilstand, men den kendte politiker, minister *P. G. Bang*, der

Knud Lausten Knudsen (1806–66)

i disse år passede hvervet som domænedirektør. Han var i anden anledning på Ribe-kanten i dette efterår og afgav nedenstående beretning om den tilstand, hvori han forefandt Trøjborg. Det er værd at fastslå, at P. G. Bang i virkeligheden stillede sig positivt til Knudsens forslag. Nok ville det koste op imod 15.000 rbdl. at istandsætte Trøjborg, men det ville koste over det dobbelte at rejse en ny seminariebygning, og den ville ikke blive så solid som det gamle slot.

Det fremgår tydeligt af Bangs fremstilling, at Knudsen netop havde foreslået Trøjborg slot anvende som seminarium, selv om han ikke selv udtrykkeligt har nævnt dette i sit ovenstående tilbud. I virkeligheden kom Trøjborg slots skæbne derved til at stå og falde med spørgsmålet om oprettelsen af et seminarium på disse kanter. Dette var så meget værre, som hele seminariesagen på denne egn i tiden efter treårskrigen først og sidst var et emne af politisk natur. På en sørgelig måde blev Trøjborgs skæbne en følge af disse års ønske om »en fredelig erobring af Slesvig ved udbredelsen af dansk sprog, kultur, sæder, skikke og indretninger«, således som denne tankegang klarest findes udtrykt hos historikeren C. F. Wegener.

Men lad os forinden se på den ledsagende skrivelse, som P. G. Bang sendte ministeriet sammen med en opgørelse over Trøjborgs beskaffenhed.

Fra Domainedirekteuren, Kjøbenhavn 25. Nov. 1851.

Ministeriet har under 10de dennes forlangt mine Ytringer i Anledning af den derhos tilbagefølgende Skrivelse fra Eierne af Trøjborg Gods i Loe Herred, Landvæsenscommissair Knudsen, hvorved han tilbyder uden Godtgjørelse at overdrage Staten selve Trøjborg Hovedgaardbygning eller Slot med et lidet Areal

omkring samme, og har Hr. Ministeren derhos mundtlig meddeelt mig, at det har været omtalt, at Hovedbygningen muligen kunde anvendes til et Seminarium, ligesom at De ansaae det for ønskeligt, at jeg, der i min Embedsstilling havde Anledning til at tage en ved Ribe beliggende, under Domainedbestyrelsen hørende Kirke, der skulde trænge til en betydelig Hovedreparation, i Øiesyn, ville benytte Leiligheden til ogsaa at tage Localiteterne ved Trøymborg i Øiesyn.

Efter at jeg nu har gjort dette, tillader jeg mig at vedlægge en beretning om den Tilstand, hvori de Bygninger med Tilliggende, som ere tilbudte Staten, befinde sig, og hvad en fuldstændig Hovedreparation, hvortil Bygningerne, som ogsaa i Knudsens Skrivelse opgivet, i høi Grad trænge, vil koste. Jeg skal hertil føie, at min Calculé over Omkostningerne ved en saadan Hovedreparation naturligtviis ei kan være videre end et saadant løseligt Skjøn, som man ved at gjennemgaae Bygningerne paa en Dag kan afgive, og at den derhos støtter sig til, hvad slige Arbejder koste her paa Øerne, medens det hedder sig, at man kan faae slige Arbejder udførte billigere i Vesteregnet af Slesvig, hvilket dog vel turde være tvivlsomt. Iøvrigt har jeg i saa Henseende en Deel Erfaring, og tror ikke at have feilet betydeligen i min Beregning.

Fremdeles bør jeg bemærke, at jeg holder det for antageligt, at naar Eieren vilde sælge Bygningerne til Nedbrydelse, saaledes at Kjøberen dog ei var forpligtet til at optage Bygningernes Grundvold, men blot at planere samme efter Jordhøiden, og med Ret til at fylde den inderste Grav med Gruset og Brokkerne, hvilket vilde være det hensigtsmæssigste og mindst bekostelige, vilde han derfor vistnok kunde erholde en Kjøbesum af mindst 1000 á 1500 rbdlr. Courant – i hvilken Henseende jeg skal tilføie, at Sagkyndige have sagt mig, at de mange svære Egebjælker vilde blive meget søgte til Bro-Bygningsarbejder i Omegnen – saa at det dog virkeligen er en Gave, om end ei af stor Betydenhed – som han tilbyder.

At Staten imidlertid skulde modtage Bygningerne for igjen at sælge dem til Nedbrydelse – at foranstalte dette for Statens egen Regning vilde endog medføre Tab – derpaa forudsætter jeg, at man ei kan tænke paa at indlade sig. Spørgsmaalet maa altsaa blive, om Staten kunde have nogen hensigtsmæssig Anvendelse for samme. En saadan vil nu uden Tvivl ei kunde findes paa det egentlige danske Territorium i denne Egn af Slesvig, nemlig Loe Herred og en Deel af Riberhuus Birk, som kun udgjør 3 á 4000 Tdr. Hartkorn, som ligge adspredte og blandede med slesvigske Eiendomme. Anvendelse maatte derfor tænkes for Hertugdømmet Slesvig, og en Overgang af det ubetydelige Areal, neppe en Tønde Land, fra jydsk til slesvigs Grund i alt Fald ved Magelæg imod et lige Areal af slesvigs Grund i Nærheden, vilde vel ei have nogen sær Vanskelighed.

Naar man nu maaskee af andre Grunde deels maatte ønske at fjerne et slesvigs Seminariums Sæde, og hvis der blev et Seminarium for hver af Slesvigs Dele, eftersom Kirkesproget er tydsk eller dansk, begge disse fra Stæderne i Hertugdømmet og henlægge det slesvigske Seminariums eller de slesvigske Seminariers Sæder, hvis der blev tvende, til Steder paa Landet, og naar man derhos maatte finde det tilraadeligt at samle Seminaristerne i Seminariets eget Locale under særegen Opsigt og Disciplin, saaledes som paa Jonstrup Seminarium, istedet for at lade dem søge Logis i de nærliggende Bønderbyer, saaledes som ved de jydske Seminarier, saa maa jeg antage, at Trøymborg gamle Slot vilde kunne afgive et hensigtsmæssigt og for et Seminarium med circa 50 Seminarister tilstrækkeligt Locale. Der vilde udentviil i den halve Deel af nederste Etage med

Tegning af det i 1854 nedrevne Trøjborg slot.

de fortrinlige Kjeldere kunne blive Plads til Oeconomien, i den halve Deel af øverste Etage til Forstanderen, og i den øvrige Deel af Bygningerne Plads til de fornødne Læsesale, Sovesale m: v:; og navnlig kunde der blive bedre Plads end paa Jonstrup, ligesom Seminariet vilde komme til at ligge i en dansktalende og meget dansksindet Egn af Hertugdømmet, ret bequemt beliggende, 7 á 8 Mile sønden for Kongeaaen.

Hvad angaaer Bekostningen paa Bygningens Indretning hertil, maa det bemærkes, at naar samme sættes i Forbindelse med Bygningens Hovedreparation, vilde den samlede Bekostning meget formindskes, og det Hele vil kunne indrettes for circa 21.000 Rbd:, medens en ny tilstrækkelig Bygning vel vilde koste det dobbelte og dog ei blive saa solid som det gamle Slot. Oeconomien maatte have Græsning og Foder til mindst 6 á 8 Køer, men Landvæsencommissiar Knudsen, der dog ei selv til Hovedgaarden kan benytte de flere Hundrede Tdr: Land god Eng, som ligge til samme, og som aarligen bortleie en ei ubetydelig Deel af Engene, vilde uden tvivl ei være tilbøielig til at sælge Seminariet en Engstrækning af en halv Snees Tdr: Land for en rimelig Priis.

Såvidt *P. G. Bang*. Som man ser, var han i det hele positivt indstillet over for tanken om at anvende Trøjborg slot til et seminarium. Imidlertid trak det flere år ud med seminariesagen i det slesvigske. Først i 1858 kunne Tønder Seminarium åbnes som dansksproget seminarium, og det har vel under de givne forhold været den naturligste løsning på seminariespørgsmålet. Thi ét stod fast for *Th. A. J. Regenburt* og hans medarbejdere: det

tysksprogede seminarium i Tønder skulle ud af denne by, og det lod sig naturligvis nemmest gøre, dersom man omdannede det til et dansksproget seminarium. *F. F. Tillisch* havde som minister for Slesvig indtil juli 1851 stået som den øverste ansvarlige for denne politik og var selvfølgelig indforstået med tanken om at fjerne det tysksprogede seminarium fra Tønder. Det synes imidlertid, som om han, der siden juli 1851 virkede som indenrigsminister, kunne tænke sig at indrette to rene landseminarier i det gamle grænseland, et dansk- og et tysksproget.

I hvert fald var *Tillisch* villig til at bryde en lanse for, at Trøjborg kunne bevares for eftertiden. Som indenrigsminister var det ham, der havde modtaget *Knud L. Knudsens* tilbud, og han lod straks tilbudet gå videre til udtalelse i ministeriet for Slesvig, hvis leder i disse måneder var hans svoger *C. E. Bardenfleth*. I det slesvigske ministerium afslog man imidlertid at gøre brug af *Knudsens* tilbud, men det fortjener at fremhæves, at *F. F. Tillisch* 1851 6/12 sendte sagen tilbage til ministeren for Slesvig og anmodede om, at – som han skriver – »afslaget måtte blive overvejet påny«. Men i dette ministerium behøvede man åbenbart ikke lang tid til at overveje påny. Sagen returneredes endnu samme dag med oplysning om, at »det den 6. dennes har været taget under overvejelse, hvorvidt hovedgården Trøjborg i Lø herred, som ejeren landvæsenskommissær Knudsen har tilbudt at overdrage staten uden godtgørelse, kunne anvendes til et seminarium for hertugdømmet Slesvig, men ministeriet finder ikke, at den nævnte bygning egner sig til det omhandlede øjemed.«

Dermed var Trøjborgs videre skæbne i virkeligheden besejlet. Det ser dog ud til, at *Knud L. Knudsen* endnu udsatte nedbrydningen et stykke tid. Først med de kongelige resolutioner af 1853 17/7 og 1854 21/6 blev der truffet endelig afgørelse i seminariespørgsmålet, og det blev dermed åbenbart, at tanken om at indrette Trøjborg slot til et seminarium var definitivt skrinlagt. Der var da ikke levnet Knudsen andet valg end at tage fat på nedbrydningen i 1854. Han ønskede ikke, at Trøjborg skulle henstå som »en faretruende og egnen vansirende ruin«, men efterslægten har vel kun grund til at glæde sig over, at nedbrydningsarbejdet alligevel ikke blev gennemført med yderste konsekvens. Efter sigende blev det standset, fordi en af broerne over voldgraven brød sammen under et læs sten. Dette reddede imidlertid, hvad der var tilbage af det fordums så imponerende Trøjborg. Omgivet af en lille skovoase er Trøjborg den dag i dag et særsyn i det vestslesvigske og som ruin betragtet måske mere stemningsfuld end nogen anden i det ganske land. –

Med *P. G. Bangs* beskrivelse af Trøjborgs tilstand umiddelbart før nedbrydningen vil vi slutte denne lille skitse i håb om, at det noget afblegede billede, man hidtil har haft af det gamle Trøjborg slot, herefter må stå noget klarere.

Trøyborgs Beskaffenhed

A. Grunden og medfølgende Areal.

Jordsmonnet, som skulde følge med, foruden selve Slottets Grund, som umiddelbart omgives af den inderste Slotsgrav, er en smal Jordstrimmel, i ældre Tider udentvivil Hovedvolden mellem den nysnævnte inderste Borggrav og den 2den heelt omløbende ydre Borggrav. Iøvrigt har der i ældre Tider udentvivil paa det Meste af de 3 Sider stødt Sø (nu Enge) til Borgens Hovedvold, og paa den fjerde (søndre) Side har der været Udenværker, hvor Ladegaarden nu ligger, og uden om samme en yderste Grav, der endnu for en Deel er tilstede.

Den fornævnte Strimmel Jord, mellem den inderste og den anden Grav, som skulde følge med Bygningerne, er kun cirka 15 til 20 Alen bred, tildeels bevoxet med for største Delen smukke og frodige Træer. Der er mod den sydvestre Side fyldt 30 á 40 Alen ind i den tilstødende Eng, hvorpaa staaer en gammel Bygning, benyttet til Stald. Indkjørslen er tæt ved i det samme Hjørne fra den almindelige Landevei udenfor, og fælleds for Slottet, hvortil dreies til venstre omkring til Broen over den inderste Grav, midt for den nordre Fløi, og for Ladegaarden, hvortil der dreies til højre. Omgivelserne nærmest om Slottet have et værdigt Udseende, formedelst den her i Egnen usædvanlige frodige Trævæxt.

B. Slotsbygningernes Figur og almindelige Beskaffenhed.

Slottet bestaaer af en regelmæssig Fiirkant af 4 sammenbyggede Længder eller Fløie, den nordre og søndre, hver cirka 48 Alen lange og $12\frac{1}{2}$ Alen dybe, og den vestre og østre mellem dem indbyggede Fløie, cirka 22 Alen lange og $10\frac{1}{2}$ Alen dybe, *alt indvendigt Maal*; kun Hovedlængderne vise saaledes deres Gavle ud ad, 2de mod Øst og 2de mod Vest. Gaardspladsen er en aldeles indelukket regelmæssig Fiirkant, neppe 24 Alen i Qvadrat. Der fører kun een Port ind til den, som er anbragt midt i den nordre Fløi, og hvortil den nævnte Indkjørselsbro over den inderste Grav støder.

I ethvert af de inderste Hjørner i Gaarden er anbragt et saavidt sees sexkantet lidet Taarn, cirka 6 Alen dybt, af hvilken Dybde omtrent 4 Alen gaae ind i Fløiene, hvori har været anbragt Vindeltrapper af stærkt Eeg og Trinene af Egeplanker lige op til Loftsetagen. I det sydøstre Hjørne er Vindeltrappen op til 1ste Sal ombyttet med en liden moderne Trappe, og de nederste Løb af de gamle Vindeltrapper et enkelt Sted borttagne, i andre Hjørner beskadigede af det gennem Taarnspirene trængte Vand. De 4 Hjørnetaarnes Muurværk naaer kun lidet over Fløienes Tagskjæg, ovenpaa Muurværket hviler en samme dækkende Kuppel, beklædt med gamle fiirkantede Egespaaner, derpaa 4 smaae Søiler, dækkede med Metal (Bly) og paa disse en mindre i et Spiir opgaaende Kuppel, dækket med Kobber. Den øverste Spids af Spiret naar kun 4 á 6 Alen over Rygningen af Fløiene.

Alle 4 Fløie have en Kjelderetage, med oprindeligen alle gehvælvede Kjeldere, cirka 4 Alen høie til det øverste Punkt i Midten af Hvælvingens Bue, og derovenpaa 2 Etager, hver cirka 7 Alen høie, men ingen Qviste, Tagvinduer eller deslige, hvilket giver det hele Slot med de 4 smaae, lidet over Tagene fremragende Spire et ret tækkeligt Udseende udefra.

Den indvendige Gaard har et temmeligt mørkt og trist Udseende, idet den er omgivet af i Forhold til dens Størrelse høie Bygninger, i sig temmelig liden, og

noget indskrænket af de 4 Taarne, der springe et Par Alen ud i Gaarden, og borttage saameget af Gaardspladsen i hvert Hjørne.

Muurværket i alle Bygningerne er oprindeligen meget solid, af de bekendte gamle, store, røde, stærke Muursten; Bjelkerne ligeledes oprindeligen meget stærke, i Reglen omvexlende af Eeg og Fyr. Ogsaa Tagværket er stærkt.

Men Bygningerne ere i flere Henseender forfaldne og trænge næsten overalt til en fuldstændig Hovedreparation, som jeg nu skal tillade mig nærmere at gjen-nemgaae for de enkelte Deles Vedkommende; og skal jeg i Marginen [her kursiv] tilføie et, naturligviis kun løseligt, Skjøn over de Bekostninger, som den efter min Mening fornødne, Hovedreparation vilde koste.

C. *Det ydre Muurværk.*

Dette trænger til et almindeligt Eftersyn og Reparation, især Gavlene, paa hvilke Steenornamenterne tildeels blive at nedtage og Gavlens Vanger at dække paa sædvanlig Viis. Et Hjørne af den søndre Længdes vestre Gavl er endog ned-faldet. Nogle af de svære Sokkelsteen ere udfaldne paa den vestre Længdes vestre Udside, ligesaa den nederste Deel af Indkjørselsportens ene Pille. Brogelænderet er skjævt. Imidlertid ere Manglerne her endnu ikke af sær Betydning, naar Re-parationen udførtes snart, inden Tidens Tand har gravet sig dybere ned. 1200 r.

De stærke gamle Ydermure staae navnlig endnu lige, uden Skjævhed og uden Synkninger eller Revner, alene med Undtagelse af den vestre Længdes Ydermuur ud til Graven, der efter Øiemaalet har sat sig 7 á 8 Tommer ud af Lod, men Kjeldergehvælterne staae her usjunkne indenfor i Forband med Ydermurene, og ligesom det paa den ene Side vilde vanzire og fordærve det hele Slot at nedtage den vestre Fløi og lade Gaarden aaben imod Vest, paa den anden Side blive be-kosteligt at nedtage og igjen opføre denne Ydermuur paa en stærkere Grund, saa-ledes formenes det, at naar, som ovenfor foreslaaet, Grunden blot udbedres, og de udfaldne enkelte Sokkelsteen igjen indsættes og befæstes, vil denne Muur kunne staae mangfoldige Aar i sin nærværende Stilling.

Der mangler aldeles Tagrender, saavel underhængende som nedløbende, hvor-ved Murens Ydre naturligviis lider. *Zinkrender 300.*

D. *Kjelderetagen.*

I Kjelderne i den hele nordlige Hovedfløi maatte Gehvælterne nedtages i den forrige Eiers Tid, da de svære og massive Tvermure, hvorpaa Gehvælterne hvilede, sank og aldeles revnede, hvoraf endnu sees Spor, muligviis fordi denne Fløi skal staae paa Mosegrund; men synderligt nok, have samme Fløis Ydermure til Graven som til Gaarden holdt sig og ere uden Revner, og ei, det man kan skjønne med Øiet, ude af Lod. Rimeligviis er der fra først af anbragt særegne stærke Fundamenter, navnlig en Pilotage under Ydermurene, men dette forsømt med Hensyn til Gehvælternes Sidemure. Hvor Gehvælterne ere borttagne, er imid-lertid af den forrige Eier indlagt forsvarligt Bjelkeværk, befæstet i Ydermurene med stærke Jernankre, hvor det ansaaes fornødent, og med forsvarligt Brædde-loft over.

Kjelderne ere iøvrigt i det Væsentlige, som Følge af deres Soliditet, i god Stand, og afgive et meget rigeligt Rum til Opbevaring af alle Slags Gjenstande, men egne sig ei til Beboelse. De behøve at udrensnes, især hvor en stor Deel af de ned-brudte Gehvælternes Materialier er blevet henliggende, at spækkes og hvidtes, og nogle Dørre, Vinduer og Lemme at repareres, tildeels fornyes. 300.

E. Stue-Etagen.

a) *i vestre Længde* (c. 22 Al. lang og 10¹/₂ Alen dyb).

Et temmelig stort Kjøkken med en gammeldags stor Skorsteen, hvis Kappe hviler paa en stor Tverbjelke. En Deel af Rummet afdeelt med Brædder til Pige- og Spisekammer. Bag ved samme er Resten af Længden anvendt til nogle smaa Contoirværelser med Corridor (I alle Hjørner ere der beqvemme Indgange fra Taarnenes Vindeltrapper).

Kjøkkenet maatte, naar Skorstenen dog maa nedtages – hvorom særskilt i det Følgende – omdannes og forsynes med Comfurer efter Nutidens Brug. 500.

Iøvrigt Alt holdt saa taaleligt vel og kun mindre Reparationer fornødne.

b) *i den nordre Hovedlængde.*

Paa den vestre Side af Porten et stort Værelse i ramponeret Tilstand, brugt til Rullestue og deslige. Derefter Indkjørselsporten, og paa østre Side af samme den saakaldte Kongesal – circa 16 Alen lang, 12¹/₂ Alen dyb – ligeledes i ramponeret Tilstand. Vindueskarmene her, som iøvrigt i Stueetagen og endmere i 2den Etage, i taalelig god Stand, men her i Stueetagen ere ikke faa Vinduesrammer cassable. 600.

c) *i østre Længde*

oprindeligen to store Værelser, hver 10 á 11 Alen i Qvadrat, nu afdeelt som de fleste Rum i Stueetagen i mindre Afdelinger, dels mindre Værelser, dels Gange og andre smaae Rum, alt med simpelt Bræddeskillerum. 300.

d) *i den søndre Hovedlængde.*

Den saakaldte Hjortesal, circa 32 Alen lang og 12¹/₂ Alen dyb, adskilt ved Brædder i flere Rum. Gulvet aldeles cassabelt og i det Hele meget ramponeret. Derved en do. Sal, 16 Alen lang og 12¹/₂ Alen dyb, i samme ringe Tilstand. Desuden have alle Bjelkeenderne i denne Længdes søndre Side (Udsiden) været overrådne. Der har været underskarret regelmæssige og udzierede Stykker under hver Bjelke, men en Deel af disse Understykker ere senere ogsaa overraadnede, og 5 á 6 Bjelker ere afstivede med nogle raa simple Smaastolper. 2400.

F. 2den Etage (1ste Sal).

a) *i vestre Længde.*

Et Værelse, oprindeligen 10 á 11 Alen i Qvadrat, afdeelt til Kjøkken og Corridor, og et Værelse af samme Størrelse, afdeelt ved Bræddeskillerum til forskellige Localer.

b) *i nordre Længde.*

En stor Sal, circa 28 Alen lang, 12¹/₂ Alen dyb, afdeelt ved Brædde- og andet Skillerum i flere Værelser, Corridor og andre smaae Rum, tildeels med Steengulv. En Sal af 20 Alens Længde og 12¹/₂ Alens Dybde, benyttet paa samme Maade.

Disse Localer ere langtfra saa ramponerede, som de under samme beliggende i Stueetagen, men de ere i det Hele simpelt holdte, en Deel Gulv forraadnet. 600.

c) *i den østre Længde.*

2 Værelser 10 á 11 Alen i Qvadrat, fra det ene fraskilt en Corridor.

d) *i den søndre Længde.*

En Sal, circa 16 Alen lang og 12¹/₄ Alen dyb, en do., circa 18 og 12¹/₄ Alen,

et stort Værelse, circa 12 Alen i Qvadrat, adskilt ved et Bræddeskillerum i 2de.

Disse (c og d) i den seneste tid beboede og benyttede Værelser ere i god Stand, efter hvad man kan see. Men da der her er Gibsloft, som dækker Bjelkerne, hvilket ei findes i de tilsvarende Localer nedenunder i Stueetagen, kan det ei sees, om Bjelkehovederne ogsaa her i den søndre Udside ere overraadnede. Jeg saae dog ei noget mærkeligt Spor hertil. 200.

G. Skorstenene.

De gamle, urimeligen store Skorstene og Caminer i hele Slottet er saaledes gjennemsodede, at de for en stor Deel maae nedtages, og andre med nye Steen opmures, hvormed altid følger flere Forandringer og Reparationer i deres Omgivelser. 2000.

H. Taget.

Tagværket er i det Hele meget godt, kun paa enkelte Steder have Sparrerne lidt noget, hvor de støde til de utætte Taarne, men dog ubetydeligt. Derimod trænger omtrent det halve af Loftet til at omlægges. 400.

I. De 4 smaae Taarne.

Muurværket er, som alt det øvrige Muurværk meget godt, saavel som det meget massive Egetømmer i Sparrerens Underdeel, men Taarnenes Bedækning er aldeles utæt. Regnvandet er overalt trængt igjennem i lang Tid, og har tildeels, som alt berørt, fordærvet de øverste Løb af de stærke Egevindeltrapper. Der maatte lægges nyt Tag af Egespaan over den nederste store Kuppel, og ny Metal-Beklædning over den øverste liden Kuppel med Spiir, hvis indvendige Træværk ei kan sees, men rimeligviis er fortæret af Regnvandet, skjøndt det vistnok er af stærk Eeg. 4000.

K. Den lille Staldbygning.

Denne trænger til en Hovedreparation, og Staldens Indre maatte navnlig fornyes. 400.

Hermed slutter domænedirektørens gennemgang af slottets enkelte dele. Ved at føje 1800 rbdl. til under rubrikken »uforudsete mangler« opgør han det samlede udgiftsbeløb, som en istandsættelse efter hans skøn ville andrage, til 15.000 rbdl., idet han dog med hensyn til tårnernes reparation anfører, at den vil kunne gøres for det halve af det anslåede beløb, hvis man ganske simpelt fjernede kuplerne, men tilføjer meget rigtigt, at dermed »taber Bygningen sit væsentlige historiske Præg«.

Uden at vi skal sætte os til dommere over fædrenes gerninger, bør det vel anføres, at ingen på den tid anså det for en statsopgave at sikre Trøjborg slots fremtid ved at lade det restaurere for den nævnte sum. Offervilje af den art er mere fremherskende i vor tid.

LOKAL LITTERATUR OM TRØJBORG

Der har tidligere i Sønderjysk Månedsskrift været skrevet om Trøjborg.

I. H. Byriell bragte allerede i 3. årgang »Efterretninger om Herresædet Trøjborg«, der især indeholder en oversigt over slottets ejere gennem tiderne.

I 12. årgang findes førstelærer Feddersen-Jensens versificerede oversættelse af det lange tyske renæssancedigt, hvori slottet fortæller om sig selv. Den lyder:

Fra Arrilds tid jeg Trøjborg hed,
læs vid're vil du ha' besked.
Da Frederik den Anden var
i Danmark den, som kronen bar
og otte år med Sverrig stred,
hans oberst Daniel Rantzau hed.
For heltedåd på krigens veje
erhverved' han mig da til eje.
Ved Varborg faldt min herre god,
han ingen børn sig efterlod.
Hans broder fik min sag da lagt
for kongen og i orden bragt.
For Vamdrup bort man byttet' mig,
Peter Rantzau nu tilhører jeg.
Fra grund han lod mig ny opbygge
– Gud råder ene for min lykke –
sin konge og sin æt til ære,
som her du ser mig borg at være,
alt i det Herrens år, vi skrive
med femten hundred firsindstve.

Digtet findes også optaget i P. Feddersen Jensen: Visby Sognekronike (1946) med omtale af Trøjborg s. 8–18 og af Knud L. Knudsens nedbrydning af slottet i 1854 s. 48–49. Ludvig Andresen har dertil givet en god skildring af slottet i Die Heimat 1907, s. 179–184. Gg.

HVAD BETYDER NAVNET TRØJBORG?

Stednavnet Trøjborg forekommer flere steder i vort land, især som navn på gårde. I England er »troytown« knyttet til spiralformede gange, »labyrinth«, af sten eller græstørv af uvis alder. Man formoder, at denne betegnelse hidrører fra fortællingerne om den trojanske krig, der med oprindelse i »Iliaden« har nedfældet sig i adskillige middelalderlige folkeskrifter.

Med hensyn til vort Trøjborg er det vel det sandsynligste, at der er tale om en direkte opkaldelse efter det gennem denne litteratur så bekendte Troja, der netop i hjemlige middelalderlige kilder kaldes Trojeborg, således i »Rimkrøniken« Troyæborg og i »Flores og Blansflor« Troyæ borig.

Henviisning: Sønderjyske Stednavne III, s. 284–285. Gg.

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænselandets liv
grænselandets sang**

møder De i

Ajdske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

**Haslev
GYMNASIUM**

Kostskole for drenge

Eksamensret til Mellemkole-,
Real- og Studentereksamen.

*Alle oplysninger ved henv. til
Peter Kæstel, rektor, Haslev*

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

**Sønderborg
GARN**

Paul Thomsen
Krusaa

*Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering*

**Ta'BUKO
til bords...**

**Brede Sogns
Spare- og Lånekasse**

Bredebro . Telefon 41341

Stiftet den 1. maj 1875

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

KØBENHAVN F.

Ladelund
Landbrugs og Mælkeriskole
Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjysk
Tæppefabrik**

*A. R. Kjærby A-S
Højer*

Graasten Bank $\frac{1}{2}$
Kontortid 9-12, 2-4, lørdag 9-12
GRAASTEN

$\frac{1}{2}$ Sønderjysk Frøforsyning
Frøavl & Frøhandel
Aabenraa

Restaurant **Grænsen**
C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdal's
BOGTRYKKERI
AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største dagblad

A. Nielsen & Co. A/S

Nykøbing Falster

A-S Faxe Kalkbrud

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Minerva 7500

Jordbrugskalk

90% kulsur kalk i varen, som den leveres, 100% passerer 3 mm sigte

Lolland - Falsters Folketidende

Stiftets største blad

Nykøbing F.

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

Graasten Andelsslagteri

Aktieselskabet
Varde Bank

Filialer og kontorer
over hele Sydvestjylland

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/S

VEJLE

ANDELSBANKEN

Haderslev

Aabenraa

MAMMEN *specialsåmaskiner*
VILMO *kunstgødningspredere*
GYRO og EXTI *kværne*
GYRO *kuledækkere*
GYRO *frontlæssere*
GYRO *roeoptagere*
GYRO *centrifugalspredere*
●
GYRO *kaffemøller*

A-S GYRO . SKIVE

Telefon 1500